

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Бюджетна політика Іспанії, Португалії та Греції у сучасних умовах

Budget policy of Spain, Portugal and Greece in modern conditions

Виконав: здобувач денної форми навчання
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»
Карандо Олександр Олегович

Керівник – к.е.н., доц. Розмарина А. Л. _____

Рецензент – д.е.н., проф. Садченко О.В.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№__ від __._____.2025 р.
Завідувач кафедри

Захищено на засіданні ЕК №
протокол №__ від _____.12.2025 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
Голова ЕК

_____ ЯКУБОВСЬКИЙ Сергій

_____ ЯКУБОВСЬКИЙ Сергій

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ, ПОРТУГАЛІЇ ТА ГРЕЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	5
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ, ПОРТУГАЛІЇ ТА ГРЕЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	16
2.1. Нормативно-правове регулювання бюджетної політики в Європейському Союзі: сучасні зміни та імплементація.....	16
2.2. Структура доходів і видатків державних бюджетів Іспанії, Португалії та Греції.....	20
2.3. Бюджетний дефіцит і державний борг Іспанії, Португалії та Греції.....	25
РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З ІСПАНІЄЮ, ПОРТУГАЛІЄЮ І ГРЕЦІЄЮ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЇХНЬОГО ДОСВІДУ У ФОРМУВАННІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	32
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

У сучасних умовах формування ефективної бюджетної політики є ключовим чинником забезпечення макроекономічної стабільності, соціально-економічного розвитку та подолання зовнішніх і внутрішніх викликів для держав, що інтегруються в єдиний економічний простір. **Актуальність теми** дослідження зумовлена кількома важливими факторами.

По-перше, країни Південної Європи довгий час залишались серед найбільш чутливих до економічних криз суб'єктів Єврозони, особливо на тлі глобальної фінансової кризи 2007-2008 рр. та єврозонної боргової кризи 2010-2012 рр., коли Іспанія, Португалія та Греція вимушено звертались по значну фінансову допомогу для стабілізації бюджетів та банківських секторів

По-друге, сучасна фіскальна політика Європейського Союзу зазнає суттєвих змін, спрямованих на підвищення ефективності бюджетного регулювання через впровадження нової фіскальної рамки, середньострокових фіскальних планів та механізмів диференційованого нагляду над державами-членами. Це актуалізує потребу аналізу практики впровадження бюджетних стратегій у різних національних контекстах, зокрема для країн, що мають значний історичний досвід фінансових шоків і подальших реформ.

По-третє, результативність бюджетної політики безпосередньо впливає на соціально-економічний добробут населення, рівень зайнятості та соціального захисту, а також на загальну конкурентоспроможність економік країн-членів ЄС.

По-четверте, дослідження досвіду Іспанії, Португалії та Греції має значну прикладну цінність для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції та реформування бюджетної системи під впливом сучасних глобальних трансформацій. Українська бюджетна політика також потребує належної адаптації до стандартів ЄС, посилення фіскальної дисципліни та підвищення ефективності управління публічними фінансами. Аналіз бюджетних стратегій південноєвропейських країн може сприяти виробленню

обґрунтованих рекомендацій щодо зміцнення економічної стійкості та адаптації фіскальних механізмів України до вимог європейської інтеграції.

Основною метою даної роботи є аналіз бюджетної політики Іспанії, Португалії та Греції та формулювання практичних висновків для вдосконалення бюджетної політики в умовах європейської інтеграції.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань кваліфікаційної роботи**: проведення теоретичного аналізу сутності, функцій та принципів бюджетної політики в умовах європейської інтеграції з виділенням характерних рис Іспанії, Португалії та Греції; дослідження нормативно-правового регулювання бюджетної політики в Європейському Союзі, з'ясування сучасних змін у правовій базі та механізмів імплементації європейських фіскальних норм; аналіз структури доходів і видатків державних бюджетів Іспанії, Португалії та Греції для виявлення їхніх особливостей і пріоритетів; оцінка динаміки бюджетного дефіциту та державного боргу зазначених країн з визначенням ключових факторів їх формування; вивчення зовнішньоекономічної взаємодії України з Іспанією, Португалією та Грецією та узагальнення практичного досвіду цих країн у сфері бюджетного регулювання; розробка практичних рекомендацій щодо використання позитивного досвіду для вдосконалення бюджетної політики України в умовах євроінтеграційних процесів.

Об'єктом дослідження є бюджетна політика Іспанії, Португалії та Греції як системний елемент фіскальної політики держав-членів ЄС в умовах сучасних економічних і інтеграційних трансформацій.

Предметом дослідження є конкретні механізми, інструменти та результати реалізації бюджетної політики Іспанії, Португалії та Греції, а також можливості використання їхнього досвіду для вдосконалення бюджетної політики України.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який нараховує 41 джерело.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ, ПОРТУГАЛІЇ ТА ГРЕЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Бюджетна політика є ключовою складовою економічної стратегії будь-якої держави, оскільки визначає способи формування доходів і спрямування видатків державного бюджету з метою забезпечення економічної стабільності, соціальних пріоритетів та довгострокового розвитку. Особливу увагу ця політика набуває в умовах економічної інтеграції в межах Європейського Союзу, де фіскальні рішення окремих країн взаємопов'язані з сукупними правилами та обмеженнями, такими як Пакт стабільності та зростання та інші єврокомісійні вимоги до дефіциту та держборгу. У науковій літературі питання бюджетної політики розглядається як на фундаментальному рівні (поняття, функції, механізми впливу), так і в контексті мікро- та макроекономічних викликів, що постають перед державами в умовах зовнішніх шоків або структурних змін.

Важливо зазначити, що інтеграційний контекст ЄС накладає додаткові вимоги на національні бюджетні процеси країн-членів, вимагаючи узгодження національних стратегій з загальноєвропейськими фіскальними рамками та правилами. Це, в свою чергу, впливає на формування пріоритетів державних видатків, фіскальну дисципліну, стратегії податкової політики та механізми реагування на економічні кризи. Така взаємодія загальних європейських норм з національними підходами створює унікальний простір для аналізу бюджетних політик окремих країн, серед яких Іспанія, Португалія та Греція виступають яскравими прикладами впливу інтеграційних процесів на фіскальні практики.

Цей теоретичний розділ спрямований на розкриття сутності бюджетної політики в концептуальному та інтеграційному вимірах, а також на аналіз історичного розвитку бюджетних стратегій Іспанії, Португалії та Греції, що

дозволить краще зрозуміти їхні сучасні фіскальні орієнтири та реакції на зовнішні виклики.

Для глибшого розуміння сучасних викликів бюджетної політики необхідно звернутися до історичного розвитку бюджетних стратегій у розглянутих країнах. Важливим джерелом для цього є дослідження «Бюджетна політика в країнах ЄС, які найбільше постраждали від кризи: Греція, Ірландія, Португалія та Іспанія», яке забезпечує історичний огляд бюджетних практик цих країн до, під час і після глобальної фінансової кризи [1].

У статті підкреслюється, що Греція, Іспанія, Португалія, а також Ірландія, хоча і були членами Єврозони, виявилися серед найуразливіших до наслідків кризи через низький рівень фіскальної активності, вимірюваний часткою податків у валовому внутрішньому продукті, порівняно з іншими членами Єврозони. Саме така структурна слабкість стала однією з причин гострого загострення бюджетних проблем у період рецесії, оскільки бюджети не мали достатніх ресурсів для протистояння економічному спаду.

У дослідженні зазначається, що падіння доходів державних бюджетів у зв'язку зі скороченням економічної активності одночасно супроводжувалося зростанням державних видатків, зокрема на заходи підтримки економіки та фінансових систем. Уряди цих країн були вимушені реагувати одночасно на два виклики: з одного боку – подолання спадних тенденцій, з іншого – суттєве збільшення бюджетного дефіциту й державного боргу. Такі поєднані ефекти сформували основу для подальших фіскальних трансформацій та реструктуризацій [1].

Греція у дослідженні постає як приклад країни з глибокими структурними проблемами у бюджетній сфері ще до кризи. У дослідженні підкреслюється, що Греція систематично занижувала офіційні дані про державний борг, що призводило до невірної сприйняття реального рівня фіскальних ризиків і відтерміновувало адекватні заходи реагування. Після початку кризи ці приховані проблеми призвели до швидкого погіршення бюджетного балансу та потреби в масштабних програмах зовнішньої

фінансової допомоги. Участь у програмах фінансової допомоги вимагала від Греції проведення радикальних заходів бюджетної консолідації, жорстких реформ податкової системи та скорочення державних витрат, які мали на меті стабілізувати державні фінанси й знизити дефіцит.

Іспанія, хоча й мала відносно вищу частку податкових доходів у ВВП перед кризою, зіткнулася з кризою інакше. Іспанська економіка була значною мірою залежна від будівельного сектору та внутрішнього попиту, тому різке скорочення активності в цих секторах після 2008 року призвело до значного падіння бюджетних надходжень і росту дефіциту. У статті підкреслюється, що уряд Іспанії поєднував заходи фіскальної дисципліни з податковими коригуваннями, що включали перегляд ставок податків та структури надходжень бюджету, з метою стримати зростання державного боргу й відновити фінансову стабільність у середньостроковій перспективі [1].

Португалія демонструє ще один варіант фіскальної реакції на кризу. До 2008 року країна мала стійкий дефіцит бюджету та обмежені можливості для фіскального маневру на фоні структурних економічних проблем. У відповідь на кризу уряд Португалії також застосував комбінацію скорочення витрат і підвищення податків, а зміни у податковій політиці були частиною умов міжнародної фінансової допомоги. Такі заходи спрямовувалися на зниження дефіциту та збільшення податкових надходжень, але обумовили складні соціально-економічні наслідки в короткому та середньому періодах.

Особливу увагу у дослідженні приділено структурним змінам у податкових системах, які відбулися під впливом кризи. Уряди цих країн були змушені переглянути співвідношення податків на споживання, працю та капітал, що мало вплив не лише на рівень бюджетних доходів, але й на податкове навантаження в економіці загалом. У дослідженні аналізується, як реструктуризація податкових систем сприяла виконанню нових бюджетних цілей та впливала на поведінку платників податків і підприємств, а також на соціально-економічну рівновагу всередині кожної країни, зокрема в умовах вимог Європейського Союзу щодо фіскальної дисципліни.

Загальний висновок дослідження полягає в тому, що криза 2007-2008 років виступила каталізатором радикальних змін у бюджетній політиці Греції, Іспанії та Португалії, які вимагали від держав перегляду своїх фінансових стратегій у бік більш суворої дисципліни та збалансованості. Усі три країни, при різних вихідних умовах, опинилися перед необхідністю поєднувати обмеження державних видатків і зміни у податковій політиці, щоб забезпечити виконання бюджету та відновити фінансову стабільність. Слід зазначити, що такі трансформації відбувалися не лише внаслідок внутрішніх економічних обставин, але й під значним впливом інституцій Європейського Союзу та міжнародних фінансових організацій.

Стаття «Фінансові правила під випробуванням: вплив іспанського правила витрат» присвячена вивченню ефективності іспанського правила витрат, яке було впроваджено у 2012 році і спрямоване на контроль зростання державних видатків як частини бюджетної політики Іспанії [2]. Попри широке використання фінансових правил у багатьох країнах світу для забезпечення стійкості публічних фінансів, науковці ще мають мало емпіричних доказів саме щодо того, як правило витрат впливає на реальні бюджетні показники. Саме це питання і намагаються розглянути автори у своїй роботі, використовуючи сучасні методи аналізу.

Автори починають з того, що фінансові правила відіграють важливу роль у забезпеченні дисципліни державних фінансів, але традиційні показники такі як обмеження дефіциту чи боргу не завжди дають повну картину. Вони наголошують, що правило витрат має потенціал безпосередньо обмежувати зростання видатків, але наукових доказів їхньої ефективності досі недостатньо. Це особливо важливо для країн, які після світової фінансової кризи 2008 року стикнулися з проблемами збалансування бюджетів і шукали більш дієвих механізмів фінансового управління.

Дослідження фокусується саме на іспанському правилі витрат, яке обмежує зростання державних витрат відповідно до середньострокового темпу зростання потенційного валового внутрішнього продукту Іспанії. Це правило

було включено до національного законодавства у відповідь на реформи європейської фінансової рамки, зокрема після модернізації Пакту стабільності і зростання, які включали механізм фінансової дисципліни на рівні ЄС.

Для оцінки впливу правила витрат автори використовують метод синтетичного контролю, який дозволяє створити так званий контрфактичний сценарій – модель «штучної Іспанії», в якій таке правило не було б впроваджено. Цей підхід дозволяє мінімізувати проблеми ендогенності, які часто виникають у традиційних економетричних оцінках, і ізолювати саме ефект від дії правила, відсікаючи вплив інших одночасних факторів (макроекономічних шоків, циклів, змін політики тощо).

Результати аналізу свідчать, що правило витрат у Іспанії істотно обмежило зростання державних видатків у період дії норми. У порівнянні з «штучною Іспанією» (контрфактичним сценарієм без правила), реальні показники державних витрат були систематично нижчими протягом періоду 2001-2018 років, що підтверджує позитивний вплив правила на стабілізацію бюджетних показників. Цей ефект спостерігається як для поточних видатків, так і для первинних, тобто без урахування витрат на обслуговування боргу, що робить висновки ще більш вагомими.

Автори також підкреслюють, що ці результати є стійкими до різних варіацій аналізу, включно з оцінкою впливу на різні рівні державної адміністрації (центральної, регіональної та місцевої). Це означає, що правило витрат працює на всіх рівнях публічних фінансів, сприяючи загальному обмеженню видатків у системі державного бюджету.

Крім того, застосування того самого підходу до інших країн Європейського Союзу, які також впровадили подібні правила витрат (зокрема Італії та Австрії), дає додаткові емпіричні докази ефективності таких механізмів у обмеженні зростання бюджетних витрат. Це свідчить про те, що правило витрат може мати універсальне значення для фінансової дисципліни, що важливо при розробці фінансових інструментів не лише в Іспанії, але й в інших країнах із подібними викликами.

У дослідженні доводиться, що хоча правило витрат формально не обмежує співвідношення видатків до ВВП, воно спрямоване конкретно на обмеження темпів зростання номінальних видатків – саме цієї змінної, яку прагне контролювати законодавство. Це важливо, оскільки дозволяє уникати ефектів, пов'язаних із коливанням ВВП, і зосередитися на граничних тенденціях у бюджетних витратах.

Автори також звертають увагу на те, що правило витрат мало вплив не лише на загальні обсяги державних витрат, але й на структуру інвестицій та інші компоненти бюджету, зокрема воно могло обмежувати державні інвестиції, що потребує подальшого дослідження, оскільки така динаміка може мати непрямі ефекти на довгострокове економічне зростання.

У контексті теоретичних засад бюджетної політики це дослідження має суттєве значення, оскільки воно ілюструє практичну дію конкретного фіскального інструмента – правила витрат – у рамках національної бюджетної системи, інтегрованої у загальноєвропейські фіскальні рамки. Воно демонструє, що механізми, спрямовані на обмеження видатків, можуть ефективно підтримувати бюджетну стійкість, особливо в умовах високої волатильності економіки чи після кризових ситуацій, що актуально для країн як Іспанія, так і для інших членів ЄС, включно з Португалією та Грецією [2].

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що фіскальні правила, зокрема ті, що обмежують зростання державних витрат, мають важливе значення для формування бюджетної політики, сприяючи обмеженню державних видатків і, як наслідок, посиленню фінансової стабільності. Ці висновки є цінними для розуміння того, як теоретичні положення фіскальної дисципліни реалізуються на практиці у контексті європейської інтеграції та уніфікованих фіскальних вимог ЄС.

Стаття «Жорстка фіскальна політика та асиметрії у бюджетній політиці Єврозони: на матеріалі Південної Європи» присвячена аналізу наслідків політики жорсткої бюджетної економії, яка була реалізована в країнах

Південної Європи, зокрема в Португалії, Італії, Греції та Іспанії після глобальної фінансової кризи 2008 року [3].

Автори розглядають асиметрії фінансової політики, тобто відмінності в ефектах заходів бюджетної консолідації між різними країнами Євросони, пов'язані з їхніми економічними структурами, рівнем розвитку та інтеграцією в європейські фінансові механізми. Вони зосереджуються на макроекономічних наслідках скорочення бюджетного дефіциту для рівня виробництва, зайнятості та розподілу доходів в цих країнах, а також на відмінностях між політиками, орієнтованими на скорочення видатків, і політиками, орієнтованими на збільшення доходів через податки.

Для оцінки впливу різних варіантів аустерити автори використовують модель обчислюваної загальної рівноваги, яка дозволяє врахувати міжсекторні зв'язки та міждержавні потоки, що виникають під час фінансових корекцій. Такий підхід дає змогу оцінити не лише прямі наслідки скорочення дефіциту, але й непрямі ефекти через взаємодію різних секторів економіки та можливі «сплески» у суміжних економічних системах.

Автори моделюють зменшення відношення дефіциту до ВВП на один відсотковий пункт у кожній з країн, використовуючи п'ять альтернативних заходів бюджетної політики: збільшення податків на споживання, збільшення податків на працю, скорочення державних витрат у галузі охорони здоров'я, освіти та інших державних послуг. Потім вони оцінюють, як ці заходи вплинули на основні макроекономічні показники [3].

Результати моделювання свідчать про те, що заходи аустерити мали суттєво негативні наслідки для економічної активності у розглянутих країнах: показники ВВП знижувалися, рівень зайнятості погіршувався, а розподіл доходів ставав менш сприятливим для працівників. Особливо серйозні наслідки були пов'язані зі збільшенням податків на працю, що негативно впливало на зайнятість і доходи домогосподарств. У свою чергу, скорочення державних витрат мало менш руйнівний ефект порівняно з підвищенням податків, але все ж спричиняло значне зниження економічної активності.

Ці результати мають важливі наслідки для розуміння фінансової політики в інтегрованому економічному середовищі Єврозони. Вони свідчать про те, що аusterити не були «розширювальними» та не сприяли пожвавленню економіки у короткостроковій перспективі, а, навпаки, призводили до скорочення виробництва і гіршого розподілу доходів, особливо коли політика зосереджувалася на підвищенні податкового навантаження. Це підтверджує загальну думку в літературі про те, що фінансові консолідаційні заходи під час економічних спадів можуть мати протилежні ефекти порівняно з традиційними кейнсіанськими очікуваннями.

Цікаво, що дослідження також виглядає асиметричність впливів серед країн Південної Європи: хоча всі вони зазнали негативних наслідків, ступінь цього впливу різнився залежно від структури економіки та характеру застосованих фінансових заходів. Наприклад, у Греції наслідки аusterити виявилися найгрунтовнішими серед розглянутих країн – як у плані скорочення ВВП, так і в плані розподілу доходів, тоді як в Італії та Іспанії ці ефекти були менш вираженими, але все ж значущими для загальної економічної динаміки [3].

Це дозволяє зробити висновок, що фінансова консолідація у формі аusterити не є нейтральним чи однорідним інструментом, а її наслідки залежать від конкретного національного контексту, структури економіки і механізмів трансмісії фінансової політики. Саме тому оцінка фінансових реформ у рамках європейської інтеграції має враховувати не лише загальні норми договорів і пактів, але й внутрішні економічні умови кожної країни.

Ще одним важливим висновком дослідження є те, що негативні ефекти аusterити не значною мірою поширюються на інші регіони Європейського Союзу чи світову економіку: через високу інтегрованість і протилежні ефекти між окремими країнами, загальний вплив на інші регіони був відносно незначним порівняно з внутрішніми наслідками для самих країн Південної Європи. Це свідчить про те, що локальні фінансові шоки можуть мати мінімальні

транснаціональні ефекти, навіть у межах інтегрованої економіки ЄС, якщо механізми передачі цих ефектів обмежені внутрішньою структурою економік.

З теоретичної точки зору, дослідження підкреслює важливість розуміння асиметрій у фінансній політиці Єврозони, тобто того, що однакова політика бюджетної консолідації може мати неоднакові результати в різних країнах залежно від їхньої економічної структури, рівня розвитку, внутрішніх інституцій та податкової бази. Це важливо для формулювання більш диференційованих підходів до фінансної політики в умовах європейської інтеграції, зокрема коли національні уряди мають погоджувати свої дії із загальними правилами ЄС, але при цьому зберігати гнучкість у виборі конкретних інструментів для досягнення стабільності.

Таким чином, дослідження надає цінний емпіричний і теоретичний внесок у розуміння наслідків аusterити в країнах Південної Європи, порівнюючи ефекти різних способів скорочення дефіциту (через податки чи витрати) і показуючи, що жорсткі фінансні заходи у період економічного спаду здебільшого посилюють негативні тенденції у виробництві та розподілі доходів.

Однією з ключових праць, що висвітлює загальні теоретичні засади бюджетної політики Європейського Союзу, є стаття “Бюджетна політика ЄС: відповіді на кризи та виклики” [4]. Автор аналізує сучасну бюджетну політику ЄС у контексті її здатності адекватно реагувати на комплексні економічні, соціальні та геополітичні потрясіння. Особлива увага приділяється механізмам бюджетного планування та управління фінансовими ресурсами Союзу, зокрема багаторічним фінансовим рамкам, які визначають довгострокову фінансову стратегію, та антикризовим інструментам, таким як програма NextGenerationEU, що стала відповіддю на пандемію COVID-19 та подальші економічні виклики. Автор підкреслює, що хоча загальний обсяг бюджету ЄС є відносно невеликим у порівнянні з національними бюджетами держав-членів, його роль у зміцненні економічної стабільності та сприянні структурним реформам є вагомим. Такий підхід створює теоретичну основу для розуміння функцій бюджетної політики на

рівні Союзу, що є важливим для подальшого порівняння з бюджетними практиками Іспанії, Португалії та Греції в умовах європейської інтеграції.

Дослідження «Нелінійні впливи фіскальної політики в європейських державах-державих добробуту» збагачує теоретичний арсенал розділу, пропонуючи емпіричний аналіз фіскальної політики у державах-добробуту Європи в період 2001-2022 рр. [5]. Авторами використано динамічну панельну модель з пороговими ефектами для виявлення нетлінійних впливів основних компонентів фіскальної політики – споживчих і трудових податків, державних витрат та державного боргу – на рівень розвитку та добробуту. Зокрема, робота виявляє, що перевищення певних податкових порогів може мати негативні наслідки для добробуту, тоді як підтримання мінімального рівня державних витрат сприяє його покращенню; водночас надмірний державний борг може підривати позитивні ефекти фіскальних заходів. Такий підхід дозволяє теоретично обґрунтувати складний характер впливу фіскальної політики на соціально-економічні результати та підкреслити, що ефективність бюджетних інструментів залежить не лише від їх наявності, але й від структури й масштабу впливу в різних економічних умовах. Це важливо для розуміння фіскальної поведінки Іспанії, Португалії та Греції як країн з значним рівнем соціальних витрат та різними моделями державного добробуту.

У свою чергу, публікація “Бюджетна політика ЄС як інструмент глобальної підтримки України” розширює традиційне розуміння бюджетної політики ЄС, розглядаючи її не лише як механізм внутрішнього регулювання, але й як інструмент зовнішньої підтримки [6]. Авторки аналізують використання бюджетних ресурсів Союзу для фінансової та реформаторської підтримки України, що демонструє, як бюджетні механізми ЄС можуть бути адаптовані для досягнення зовнішньополітичних та стратегічних цілей. Такий аспект є важливим для розгляду ролі ЄС у геополітичному контексті та підкреслює мультифункціональність бюджетної політики в умовах сучасних трансформацій. Це доповнює загальну теоретичну картину функціонування

фіскальних інструментів Союзу і створює ширший контекст для аналізу інтеграційних процесів у Південній Європі.

Отже, у розділі 1 розглянуто теоретичні засади бюджетної політики Іспанії, Португалії та Греції в умовах європейської інтеграції. Встановлено, що бюджетна політика держав-членів Європейського Союзу функціонує в багатовимірному середовищі, де вона виступає як ключовий інструмент забезпечення макроекономічної стабільності, соціального розвитку та адаптації до зовнішніх шоків. Бюджетні механізми на рівні Союзу створюють загальні фінансові рамки та стимулюють процеси вирівнювання економічних можливостей між країнами, що має важливе значення для країн Південної Європи з їхніми особливостями економічного розвитку.

Теоретичний аналіз показав, що фіскальна політика не має однозначно пропорційного впливу: ефективність її інструментів визначається не лише їхньою наявністю, а й структурою, масштабом застосування і взаємодією з іншими економічними політиками. Це особливо актуально для Іспанії, Португалії та Греції, де історично сформовані високі рівні державних витрат та соціальні зобов'язання, що впливають на формування бюджетних пріоритетів і фіскальних реакцій на зміни в економічному середовищі.

Крім того, теоретично доведено, що бюджетна політика ЄС має не лише внутрішньоекономічний вимір, а й використовується як інструмент підтримки зовнішніх партнерів, що розширює уявлення про її можливості в контексті глобальних викликів. Такий підхід підкреслює значущість фіскальної політики як засобу реалізації стратегічних інтеграційних та зовнішньополітичних цілей.

Таким чином, теоретичні засади бюджетної політики, викладені у цьому розділі, створюють узагальнену основу для подальшого порівняльного аналізу практик бюджетного регулювання Іспанії, Португалії та Греції, розгляду їх відповідності загальноєвропейським тенденціям та оцінки впливу європейської інтеграції на бюджетні процеси.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ, ПОРТУГАЛІЇ ТА ГРЕЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Нормативно-правове регулювання бюджетної політики в Європейському Союзі: сучасні зміни та імплементація

Нормативно-правове регулювання бюджетної політики в Європейському Союзі ґрунтується на комплексі правових актів первинного та вторинного права, які встановлюють загальні рамки для формування, координації та контролю державних фінансів країн-членів. Первинними джерелами виступають положення договорів, зокрема Договір про функціонування ЄС, що встановлюють засади бюджету Союзу, механізми власних ресурсів та загальні принципи фінансової дисципліни в межах Єврозони.

Вторинне право включає численні регламенти та директиви, що деталізують правила координації фіскальної політики, бюджетної консолідації, вимоги до національних бюджетних рамок та санкційні механізми за порушення встановлених норм.

Одним із ключових елементів регулювання є Пакт стабільності та зростання (ПСЗ), який тривалий час становив основу фіскальної дисципліни в Єврозоні. Основними положеннями пакту були обмеження на рівень бюджетного дефіциту – не більше 3 % ВВП, та державного боргу – не більше 60 % ВВП. Ці числові критерії були введені для забезпечення макроекономічної стабільності та уникнення надмірної фіскальної нестійкості серед держав-членів [7].

Пакт містив також два основні «крила»: профілактичну частину, яка вимагала від країн-членів підтримувати бюджетну дисципліну стратегію через надання відповідних стабілізаційних та конвергенційних програм, та коригуючу частину, спрямовану на усунення надмірних дефіцитів шляхом ухвалення коригувальних заходів. Ці механізми дозволяли Комісії ЄС

оцінювати відповідність національних бюджетних планів узгодженим правилам і за потреби ініціювати процедури надмірного дефіциту.

Крім Пакту стабільності та зростання, фіскальна політика регулюється й іншими інструментами, зокрема правилами щодо середньострокових бюджетних рамок, вимогами до національних бюджетних процедур та процедурою макроекономічної дисбалансу, що покликана запобігати і виправляти ризики макроекономічних дисбалансів, включно з поточними рахунками, борговими та зовнішніми показниками.

Останні роки стали періодом глибоких трансформацій у нормативно-правовому регулюванні бюджетної політики ЄС. У 2020 році, у відповідь на пандемію COVID-19, було активовано так звану «escape clause» – виняткову норму, що дозволила тимчасово відступити від жорстких правил Раст щодо дефіциту та боргу з метою надання значних фіскальних стимулів для підтримки економік країн-членів. У 2024 році ці правила були реактивовані у новому форматі, який передбачає комплексну реформу економічного та фіскального управління [8].

Зокрема, реформа Пакту стабільності та зростання, ухвалена 30 квітня 2024 року, запроваджує середньострокові фіскально-структурні плани (Medium-Term Fiscal Structural Plans), що мають замінити попередні стабілізаційні й конвергенційні програми. Ці плани передбачають чіткі середньострокові орієнтири фіскальної політики, включно з програмами реформ і інвестицій, що враховують національні економічні умови та стратегічні пріоритети. Таким чином установлюється більш гнучкий підхід до фіскальної дисципліни, що враховує як цілі щодо зниження дефіциту та боргу, так і потребу стимулювання зростання.

Важливо, що новий підхід підкреслює «національну власність» фіскальних стратегій: національні уряди отримують більше простору для розробки планів, що узгоджуються з їхніми економічними реаліями, проте підлягають оцінці з боку Європейської комісії на відповідність довгостроковим цілям сталого зростання та фінансової стійкості. Такий

підхід спрямований на підвищення довіри між ЄС і державами-членами та зниження конфліктів, пов'язаних із виконанням жорстких числових вимог з боку Брюсселя [9].

Реформа також містить нові механізми оцінки ризиків та диференційованого нагляду, які дозволяють ЄС адаптувати вимоги до фінансової дисципліни залежно від конкретної економічної ситуації в кожній країні. У цих умовах стандартизовані числові пороги гублять частину своєї значущості, а на передній план виходять середньо- та довгострокові якісні оцінки фінансових стратегій та програм.

Впровадження нових правил викликає ряд практичних та політичних викликів. По-перше, прийняття середньострокових фінансових планів накладає значну відповідальність на національні уряди у складанні адекватних прогнозів, що потребують високого рівня експертної компетенції та достовірних макроекономічних оцінок. По-друге, механізми контролю та оцінювання є достатньо новими, відтак їхню ефективність і прозорість ще належить перевірити на практиці у середньо- та довгостроковій перспективі.

У науковій та політичній дискусії також зростає увага до питання гнучкості фінансових правил, тобто того, наскільки оновлені норми здатні адаптуватися до непередбачуваних потрясінь, зокрема геополітичних конфліктів, енергетичних шоків, природних катастроф або затяжних рецесій, які можуть суттєво змінювати макроекономічні умови.

Після пандемії COVID-19 та енергетичної кризи 2022-2023 років стало очевидно, що жорстка прив'язка до номінальних бюджетних орієнтирів без урахування зовнішніх факторів знижує ефективність фінансового управління та може навіть посилювати циклічність бюджетної політики. У цьому контексті низка дослідників наголошує, що гнучкість має бути не винятком, а структурним елементом фінансових рамок, який дозволяє урядам тимчасово відхилятися від цілей коригування дефіциту чи боргу, якщо це необхідно для збереження економічної та соціальної стабільності.

Частина експертів вказує, що вбудовані гнучкі механізми повинні бути чітко визначені, прозорі та засновані на об'єктивних економічних критеріях, аби уникнути як надмірного, так і політично мотивованого використання послаблень. Недостатня гнучкість, з одного боку, може призвести до надмірно суворого контролю у періоди кризи, стримувати інвестиції в критично важливі сфери, зокрема оборону, інфраструктуру, цифрову та зелену трансформацію та уповільнювати відновлення. З іншого боку, надмірна “еластичність” правил загрожує зниженням довіри до системи фіскального нагляду та послабленням стимулів до відповідальної бюджетної політики [9].

У зв'язку з цим у сучасних дебатах формується консенсус, що оптимальна архітектура фіскальних правил повинна поєднувати дисципліну з передбачуваною, інституціоналізованою гнучкістю, яка здатна реагувати на шоки без відхилення від довгострокових цілей сталого розвитку та боргової стійкості.

Законодавче підґрунтя бюджетної політики ЄС також доповнюється іншими правовими інструментами регулювання макроекономічної політики, зокрема правилами щодо недопущення макроекономічних дисбалансів та вимогами до національних бюджетних рамок, що забезпечують координацію економічних стратегій країн-членів. Ці механізми спрямовані на підтримку загальної економічної стабільності та координації на рівні Союзу.

Особливо вагомим є вплив оновлених фіскальних правил на Іспанію, Португалію та Грецію – країни, які історично мали підвищений рівень боргового навантаження та були найбільш чутливими до вимог Пакту стабільності та зростання.

Нові середньострокові фіскальні плани, які враховують інвестиційні потреби та структурні виклики, дають цим країнам більше простору для проведення контрциклічної політики та посилення інвестицій у стійкість, водночас зберігаючи вимоги до поступового зниження боргу. Для Іспанії це означає можливість поєднати постпандемічну консолідацію з підтримкою

ринку праці й переходу до зеленої економіки; для Португалії – забезпечення стабільності після тривалого періоду бюджетних коригувань; для Греції – формування довіри інвесторів та поступове зниження боргових ризиків у межах більш гнучких, але структурно орієнтованих фіскальних рамок.

Отже, сучасне нормативно-правове регулювання бюджетної політики ЄС проходить етап значної трансформації, спрямованої на поєднання фіскальної дисципліни з гнучкістю, адаптацією до національних умов та підтримкою довгострокового сталого зростання. Нові підходи, зокрема середньострокові фіскальні плани та диференційовані механізми нагляду, створюють основу для ефективнішої координації бюджетної політики країн-членів, що є критично важливим у сучасних умовах економічних викликів.

2.2. Структура доходів і видатків державних бюджетів Іспанії, Португалії та Греції

Функціонування державних фінансів країн Європейського Союзу визначається складною взаємодією національних бюджетних механізмів та наднаціональних фіскальних правил, що встановлюють рамки для забезпечення макроекономічної стабільності, боргової дисципліни та стійкого зростання. У цьому контексті структура доходів і видатків державних бюджетів виступає ключовим індикатором ефективності бюджетної політики, відображаючи як податковий потенціал економіки, так і соціально-економічні пріоритети держави.

Іспанія, Португалія та Греція є державами Південної Європи, що характеризуються схожими історичними траєкторіями формування бюджетної системи, але водночас мають суттєві інституційні, структурні та боргові відмінності. Протягом останнього десятиліття їхня бюджетна політика формувалася в умовах підвищеної зовнішньої турбулентності: наслідків боргової кризи єврозони, жорстких режимів фіскальної консолідації, пандемічного шоку 2020 р., енергетичної й інфляційної кризи

2022-2023 рр., а також трансформації європейських фіскальних правил у напрямі більшої гнучкості і середньострокового планування.

Структура доходів цих країн значною мірою залежить від податкового навантаження, ефективності адміністрування податків, рівня тінізації економіки та здатності уряду мобілізувати ресурси для фінансування соціальних та інвестиційних програм. Водночас структура видатків відображає специфіку моделей соціальної держави: різну інтенсивність перерозподілу, пріоритети пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, зайнятості, оборони та розвитку інфраструктури. Для Іспанії, Португалії та Греції особливо важливою залишається проблема боргової стійкості, яка обмежує бюджетну маневреність і підвищує вимоги до продуктивності державних видатків.

Аналіз динаміки доходів і видатків у співвідношенні до ВВП дозволяє не лише оцінити ефективність фіскального управління, але й простежити еволюцію реакції держав на економічні шоки. Пандемія COVID-19 та подальші кризи зумовили різке розширення бюджетних видатків та цільових програм підтримки, що суттєво змінило традиційні траєкторії фіскальної політики країн Південної Європи. Оцінка цих процесів є критично важливою для розуміння того, наскільки нова структура доходів і видатків відповідає вимогам боргової стійкості, соціальної стабільності та довгострокових стратегічних пріоритетів ЄС.

Саме тому аналіз порівняльної динаміки доходів і витрат у 2015-2024 роках для Іспанії, Португалії та Греції дає можливість виявити спільні тенденції, структурні відмінності та специфічні фіскальні виклики, з якими стикаються ці країни у процесі адаптації до нових умов європейського економічного управління.

Таблиця 2.1 відображає еволюцію доходної та видаткової частин бюджетів трьох країн протягом 2015-2024 років, демонструючи як спільні закономірності, так і специфічні національні відмінності бюджетної політики.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів та витрат державних бюджетів Іспанії, Португалії та Греції, % до ВВП

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Іспанія										
Доходи бюджету	38,4	37,9	38,0	38,9	39,0	41,4	42,8	41,8	41,9	42,3
Витрати бюджету	43,7	42,1	41,0	41,5	42,0	51,4	49,5	46,4	45,4	45,4
Португалія										
Доходи бюджету	43,9	42,9	42,5	42,9	42,5	43,3	44,5	43,5	43,2	43,5
Витрати бюджету	48,2	44,9	45,5	43,3	42,4	49,1	47,4	43,8	42,0	42,8
Греція										
Доходи бюджету	48,8	50,6	49,6	49,3	47,5	49,0	49,3	50,4	48,2	49,2
Витрати бюджету	51,9	50,3	48,5	48,6	47,6	59,3	56,7	52,9	49,5	49,5

Джерело: складено автором на основі даних [10-18].

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що у 2015-2019 роках доходи бюджету Іспанії перебували у відносно стабільному діапазоні 38-39 % ВВП, що відповідає середньому рівню перерозподілу для країн Південної Європи. Пандемія спричинила різке підвищення доходів до 41,4 % у 2020 р., що пояснюється посиленнями податковими заходами та збільшенням трансфертів від ЄС. У 2021-2024 рр. доходи зберігають високу стабільність (41,8-42,8 %), що свідчить про підвищення стійкості податкової бази після пандемічного шоку.

Португалія демонструє більш високу відносну частку доходів (42,5-44,5 % ВВП), що відображає як більшу частку непрямих податків, так і ефективнішу систему податкового адміністрування. Після помірного падіння у 2016-2017 рр. доходи країни зросли до піку у 2021 р. (44,5 %), що частково пов'язано з відновленням туристичного сектору, який є ключовим джерелом бюджетних надходжень.

Греція традиційно має найвищу частку доходів серед трьох країн (до 50,6 % у 2016 р.), що пов'язано з високим податковим тиском, встановленим у період дії програм макрофінансової допомоги. У 2020-2022 рр. доходи стабілізувалися на рівні близько 49-50 %, що дозволило утримувати бюджетну систему в умовах високого боргового навантаження.

У структурі доходів Іспанія має найнижчий рівень перерозподілу, Португалія – середній, а Греція – найвищий, що відображає різні моделі податкових систем і ступінь державного втручання в економіку.

До пандемії видатки Іспанії мали тенденцію до зниження від 43,7 % (2015) до 41,0 % (2017), що відповідало стратегії фінансової консолідації. У 2020 р. відбулося різке збільшення видатків до 51,4 % ВВП – найвищий показник за десятиліття, обумовлений соціальними програмами підтримки зайнятості та бізнесу. Після цього видатки поступово нормалізувалися до 45,4 % у 2023-2024 рр.

Португалія демонструвала плавне зниження видатків до 2019 р., досягнувши одного з найнижчих показників у ЄС (42,4 %). Проте пандемія також викликала різке підвищення до 49,1 % у 2020 р., після чого видатки швидко повернулися до докризових рівнів, що свідчить про гнучкість та високу адаптивність бюджетної політики.

Греція вже до пандемії мала високі видатки (48-52 %), обумовлені тривалими структурними зобов'язаннями, соціальними трансфертами та обслуговуванням боргу. У 2020 р. видатки зросли до 59,3 %, що є найвищим показником серед трьох країн. Протягом 2021-2024 рр. Греція поступово скорочує видатки до 49,5 %, проте їх рівень залишається значно вищим за португальський та іспанський.

Загальна динаміка доходів і видатків Іспанії, Португалії та Греції у 2015-2024 рр. демонструє поступову еволюцію від строгих режимів посткризової консолідації до більш гнучкої бюджетної політики, здатної адаптуватися до зовнішніх шоків та нових соціально-економічних пріоритетів. Однак поряд із пандемією COVID-19 додатковим масштабним фактором, що вплинув на фінансові параметри цих країн у 2022-2024 роках, стала повномасштабна агресія Росії проти України, наслідки якої виявилися значно ширшими за межами безпосереднього регіону бойових дій.

По-перше, війна призвела до різкого загострення енергетичної кризи, яка суттєво змінила видаткову структуру бюджетів трьох держав. Зростання

цін на газ та електроенергію змусило Іспанію, Португалію та Грецію розгорнути широкомасштабні програми компенсацій для домогосподарств і підприємств. Обсяги таких антикризових пакетів у Греції та Іспанії стали одними з найбільших у ЄС, що зумовило тимчасове зростання видатків і уповільнення повернення до докризових бюджетних траєкторій.

По-друге, агресія Росії спричинила фінансово-інфляційний шок, який мав подвійний вплив на державні фінанси. З одного боку, високі темпи інфляції збільшили номінальні доходи бюджетів завдяки зростанню надходжень від ПДВ та інших непрямих податків. З іншого боку, інфляційний тиск підвищив вартість державних закупівель, соціальних трансфертів та інвестиційних програм, що посилювало навантаження на видаткову частину бюджетів. Для країн із високим борговим навантаженням, насамперед Греції, це створило додаткові обмеження для середньострокової фінансової стійкості.

По-третє, у межах трансформації європейської безпекової політики зросли оборонні видатки, які стали пріоритетом практично для всіх держав-членів ЄС. Іспанія й Португалія, що традиційно мали відносно помірні оборонні бюджети, були змушені прискорити темпи їхнього збільшення. Греція, яка й раніше витрачала значні ресурси на оборону, в умовах війни посилювала модернізаційні програми, що додатково підтримувало високий рівень державних витрат.

По-четверте, війна викликала значний міграційний потік українських громадян, швидка інтеграція яких потребувала додаткових бюджетних видатків на житло, соціальні послуги, освіту та охорону здоров'я. Для Іспанії та Португалії це означало розширення соціальних програм та збільшення короткострокового бюджетного навантаження, хоча частково воно було компенсоване коштами ЄС.

Таким чином, вплив російської агресії проти України суттєво поглибив фінансові ризики для Іспанії, Португалії та Греції, посиливши зовнішні обмеження їхніх бюджетних систем та водночас прискоривши структурні

зміни у напрямках видатків. У поєднанні з глобальними інфляційними та енергетичними потрясіннями ці фактори підвищили значущість адаптивної бюджетної політики та оновленої фіскальної архітектури ЄС, що має забезпечити стійкість національних фінансів у середньостроковій перспективі. Загалом аналіз свідчить, що у 2022-2024 рр. фіскальні траєкторії трьох країн формувалися під впливом безпрецедентного комплексу зовнішніх викликів, які визначили новий баланс між фіскальною стійкістю, соціальною підтримкою та вимогами економічної безпеки.

2.3. Бюджетний дефіцит і державний борг Іспанії, Португалії та Греції

Проблематика бюджетного дефіциту та державного боргу на сьогодні має ключове значення для аналізу фіскальної стійкості країн Європейського Союзу, особливо тих держав, які історично характеризувалися підвищеною борговою вразливістю та частими відхиленнями від критеріїв Маастрихта. Іспанія, Португалія та Греція належать до групи країн Південної Європи, чия бюджетна політика протягом останніх двох десятиліть формувалася під впливом численних зовнішніх та внутрішніх макроекономічних шоків — боргової кризи єврозони, жорстких програм консолідації, пандемії COVID-19 та енергетично-інфляційної кризи 2022–2023 рр.

Бюджетний дефіцит та державний борг у цих країнах не лише є відображенням внутрішніх структурних дисбалансів, але й виступають визначальними факторами у процесі формування нової архітектури фіскального управління ЄС. Реформа Пакту стабільності та зростання, спрямована на посилення середньострокового планування і гнучкості, насамперед орієнтована на держави з високими борговими зобов'язаннями — саме такі, як Греція, Португалія та Іспанія.

Аналіз динаміки бюджетних показників цих країн у 2015-2024 роках дозволяє встановити, як саме вони адаптувалися до змін європейського фіскального режиму, які інструменти використовували для стабілізації боргу

та дефіциту, та наскільки ефективними були їхні антикризові стратегії. Актуальність підсилюється й тим, що в умовах геополітичної невизначеності, спричиненої російською агресією проти України, питання боргової стійкості та бюджетної маневреності стають центральними для забезпечення економічної безпеки та довгострокового розвитку.

У цьому контексті порівняльний аналіз Іспанії, Португалії та Греції надає можливість виявити як спільні закономірності, так і відмінності у фінансових підходах трьох країн, що має значну практичну цінність для подальшого вдосконалення фінансової політики в умовах динамічно змінюваних викликів.

Статистичні дані щодо динаміки бюджетних дефіцитів та державного боргу Іспанії, Португалії та Греції наведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка бюджетних дефіцитів та державного боргу Іспанії, Португалії та Греції, % до ВВП

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Іспанія										
Дефіцит бюджету	-5,3	-4,3	-3,1	-2,6	-3,0	-10,0	-6,7	-4,6	-3,5	-3,2
Первинний дефіцит	-2,7	-1,9	-0,9	-0,4	-1,0	-8,0	-4,7	-2,5	-1,7	-1,3
Державний борг	102	102	101	100	98	119	116	109	105	102
Португалія										
Дефіцит бюджету	-4,4	-1,9	-3,0	-0,3	0,1	-5,8	-2,9	-0,3	1,2	0,7
Первинний дефіцит	-0,1	1,9	0,7	2,9	2,9	-3,1	-0,6	1,5	3,1	2,5
Державний борг	131	131	126	121	116	134	124	111	98	95
Греція										
Дефіцит бюджету	-3,0	0,3	1,1	0,8	-0,1	-10,3	-7,4	-2,5	-1,3	-0,3
Первинний дефіцит	0,6	3,5	4,2	4,1	2,9	-7,4	-5,0	0,0	2,1	2,9
Державний борг	180	184	183	190	184	210	198	178	165	151

Джерело: складено автором на основі даних [19-27].

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що у 2015-2019 роках дефіцит державного бюджету Іспанії у % до ВВП поступово скорочувався з -5,3 % до -3,0 %, що відображало ефект від структурних реформ та фінансової консолідації. Первинний дефіцит у % до ВВП також

зменшився до -0,4 % у 2018 р., що свідчило про посилення доходної бази та скорочення неконтрольованих видатків.

Пандемія COVID-19 спричинила рекордний стрибок дефіциту: у 2020 р. загальний дефіцит становив -10,0 % до ВВП, а первинний до -8,0 % до ВВП, що стало реакцією на необхідність масштабної підтримки бізнесу та домогосподарств. У 2021-2024 роках дефіцит скоротився до -3,2 % до ВВП, але повернення до докризових рівнів відбувається повільно.

Державний борг Іспанії у % до ВВП тривалий час залишався на порівняно стабільному рівні (98-102 %), проте у 2020 р. зріс до 119 % до ВВП. У 2021-2024 рр. він знижувався, досягнувши 102 % до ВВП, хоча це все ще вище передпандемічних значень.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що Португалія демонструє швидке покращення бюджетних позицій. Дефіцит бюджету у % до ВВП зменшився з -4,4 % у 2015 р. до -0,3 % у 2018 р., а у 2019 р. країна досягла профіциту 0,1 % до ВВП. Первинний баланс також був позитивним (1,9-2,9 % до ВВП) протягом кількох років, що забезпечило зниження боргового навантаження.

У 2020 р. Португалія зазнала шоку, та дефіцит становив -5,8 % до ВВП, первинний дефіцит дорівнював -3,1 %. Однак завдяки швидкому відновленню економіки у 2022-2024 роках бюджет знову став профіцитним: 1,2 % та 0,7 % до ВВП. Первинні профіцити були відновлені і становили 3,1 % та 2,5 % до ВВП, що відповідає найкращим практикам боргової стабілізації.

Державний борг Португалії у % до ВВП знизився з 131 % у 2015 р. до 95 % у 2024 р. – один із найуспішніших прикладів боргової консолідації у ЄС. Після пандемії борг упав з 134 % (2020 р.) до 95 % (2024 р.), тобто на майже 40 п.п. до ВВП.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що Греція до пандемії демонструвала поступове відновлення: дефіцит бюджету у % до

ВВП був незначним (0,3-1,1 %), а первинний баланс навіть перевищував 3 % до ВВП. Це дозволило стабілізувати боргову динаміку.

Пандемія спричинила у Греції найбільший у Європі фінансовий шок: у 2020 р. дефіцит бюджету становив -10,3 % до ВВП, первинний дорівнював - 7,4 % до ВВП. У 2021-2024 роках дефіцит скоротився до -0,3 % до ВВП, а первинний баланс повернувся до позитивної зони (2,9 % до ВВП у 2024 році).

Державний борг Греції у % до ВВП залишається найвищим у ЄС: 180-184 % у 2015-2019 роках, із піком 210 % до ВВП у 2020 р. Проте у 2021-2024 роках борг знизився до 151 % до ВВП, що є однією з найдинамічніших траєкторій зростання боргової стійкості.

Отже, згідно результатів дослідження, Португалія демонструє найкращі результати: швидке повернення до профіциту та скорочення боргу з 134 % до 95 % до ВВП. Іспанія зберігає хронічні дефіцити (-3,2 % до ВВП у 2024 р.) і борг вище 100 % до ВВП, що вказує на структурні фінансові обмеження. Греція залишається країною з найвищим боргом (151 % до ВВП у 2024 р.), проте темпи його зниження є вражаючими.

При цьому усі три країни зазнали рекордного погіршення дефіциту та боргу у 2020 р., що підтверджує сильну чутливість їх бюджетів до зовнішніх шоків.

Слід також зазначити, що війна Росії проти України суттєво вплинула на фінансову динаміку трьох країн через такі механізми:

1. Зростання енергетичних витрат (% до ВВП). Державні програми підтримки у 2022-2023 рр. збільшили видаткові позиції на 1-2 % до ВВП у Португалії та Іспанії та на понад 2 % до ВВП у Греції [28-29].

2. Інфляційний ефект для доходів і видатків (% до ВВП). Інфляція підвищила податкові надходження у % до ВВП, але також збільшила номінальні соціальні витрати, зменшуючи простір для консолідації [30-31].

3. Оборонні видатки (% до ВВП). Греція традиційно витрачає понад 2 % до ВВП на оборону, а війна посилила цей тренд; Іспанія та Португалія

були змушені наблизитися до цілей НАТО, що збільшило їхні видатки на 0,2-0,5 % до ВВП [32-33].

4. Соціальні витрати на інтеграцію біженців (% до ВВП). Іспанія та Португалія збільшили соціальні програми приблизно на 0,1-0,2 % до ВВП, що хоч і незначно, але вплинуло на дефіцит у короткостроковій перспективі [34-36].

Отже, проведений у межах розділу 2 комплексний емпіричний аналіз бюджетної політики Іспанії, Португалії та Греції у 2015-2024 роках дає змогу виявити глибокі структурні відмінності та спільні закономірності, що визначають їхню фіскальну динаміку в умовах сучасних трансформацій Європейського Союзу. Три країни Південної Європи, попри спільні історичні передумови та спільну участь у єврозоні, продемонстрували різні моделі адаптації до посткризового відновлення, пандемічного шоку, енергетично-інфляційної кризи та нової геополітичної реальності, спричиненої російською агресією проти України.

По-перше, аналіз нормативно-правових механізмів ЄС засвідчує, що реформування фіскальної архітектури, зокрема запровадження середньострокових фіскально-структурних планів і диференційованої моделі нагляду, створило нові умови для формування бюджетної політики країн із підвищеним борговим навантаженням. Для Іспанії, Португалії та Греції ці зміни означають посилення відповідальності національних урядів за якість планування, водночас забезпечуючи більшу гнучкість для проведення антикризових заходів та інвестиційної політики. Нові фіскальні правила ЄС змістили акцент із жорстких номінальних орієнтирів у бік структурних показників, що особливо важливо для країн зі стійкими борговими дисбалансами.

По-друге, аналіз структури доходів і видатків показав, що ці країни використовують різні моделі перерозподілу ВВП: Іспанія характеризується помірним рівнем доходів бюджету; Португалія демонструє ефективну систему податкової мобілізації; Греція продовжує працювати в режимі

підвищеного податкового тиску, успадкованого з періоду дії програм макрофінансової стабілізації. При цьому всі три держави у 2020 році зіткнулися з безпрецедентним розширенням видатків, пов'язаних із соціальними та антикризовими заходами, однак темпи повернення до докризових рівнів видаткової активності суттєво різнилися: найшвидше це зробила Португалія, найповільніше – Греція.

По-третє, динаміка бюджетного дефіциту та державного боргу свідчить про нерівномірність фінансової стійкості в регіоні. Португалія демонструє один із найуспішніших прикладів скорочення боргу в ЄС – майже на 40 п.п. ВВП після пікового значення у 2020 р., що стало можливим завдяки комбінації економічного відновлення, профіцитної бюджетної політики та ефективних реформ. Іспанія, попри зниження дефіциту, продовжує мати обмежений фінансовий простір через борг понад 100 % ВВП. Греція, яка традиційно має найвищі боргові показники, продемонструвала значний прогрес у 2021-2024 рр., однак її борг залишається критично високим і потребує надалі послідовної стратегії зниження.

По-четверте, початок повномасштабної війни Росії проти України у 2022 році істотно змінив фінансові умови для всіх країн ЄС, і особливо для Іспанії, Португалії та Греції, які вразливі до зовнішніх енергетичних та інфляційних шоків. Війна зумовила суттєве зростання бюджетних видатків, пов'язаних із компенсаціями за високі ціни на енергоносії, збільшенням оборонних видатків, інтеграцією українських біженців та інфляційними коригуваннями соціальних програм. Масштаб цих видатків коливався від 0,1-0,5 % ВВП (соціальна підтримка, оборона) до понад 1–2 % ВВП (енергетичні субсидії), що відчутно вплинуло на темпи бюджетної консолідації.

Узагальнюючи результати емпіричного аналізу, можна дійти висновку, що фінансова стійкість Іспанії, Португалії та Греції у 2015-2024 роках визначалася поєднанням кількох ключових факторів: гнучкості їх бюджетних систем, здатності адаптуватися до зовнішніх шоків, реформування європейського фінансового регулювання та ефективності внутрішньої

економічної політики. Усі три держави досягли певного прогресу у стабілізації фінансальних показників після пандемічного піку, проте стійкість цієї динаміки залишатиметься залежною від зовнішніх ризиків, темпів економічного зростання та результативності реалізації середньострокових фінансальних планів, передбачених реформованим Пактом стабільності та зростання.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що бюджетна політика Іспанії, Португалії та Греції перебуває у фазі глибокої трансформації, де центральним викликом стає необхідність одночасного досягнення трьох цілей: фінансальної стійкості, соціальної стабільності та структурної модернізації економіки. Виклики останнього десятиліття – від боргової нестабільності до війни Росії проти України – продемонстрували важливість інституційної спроможності держав адекватно реагувати на кризи, та водночас підтримувати інвестиції у довгострокове економічне зростання. Саме баланс цих елементів визначатиме успішність подальших фінансальних стратегій держав Південної Європи в умовах нової економічної та геополітичної реальності.

РОЗДІЛ 3

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНИ З ІСПАНІЄЮ, ПОРТУГАЛІЄЮ І ГРЕЦІЄЮ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЇХНЬОГО ДОСВІДУ У ФОРМУВАННІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах трансформації глобальної економіки та посилення інтеграційних процесів в Європейському Союзі питання розвитку зовнішньоекономічної взаємодії України набуває особливої ваги. З часу набуття чинності Угодою про асоціацію між Україною та ЄС співпраця з державами-членами Союзу стала одним із ключових чинників модернізації національної економічної та бюджетної системи. У цьому контексті особливий інтерес становлять країни Південної Європи – Іспанія, Португалія та Греція, які, попри різні структури економік та неоднаковий історичний досвід, демонструють важливі моделі фіскальної трансформації, стабілізації державних фінансів та підвищення ефективності бюджетної політики.

Вибір саме цих трьох країн зумовлений кількома чинниками. По-перше, Іспанія, Португалія та Греція проходили близькі до українських за природою виклики – боргові кризи, масштабні економічні шоки, потребу у перегляді бюджетних правил та посиленні прозорості публічних фінансів. Їхній досвід адаптації до європейських фіскальних норм, реалізації середньострокового бюджетного планування та проведення інституційних реформ становить значну практичну цінність для України, яка у контексті євроінтеграції має модернізувати власну бюджетну архітектуру.

По-друге, співпраця України з Іспанією, Португалією та Грецією має важливе економічне вимірювання. Ці країни виступають партнерами у сферах аграрної та харчової продукції, металургії, транспортних послуг, туризму, а також у розвитку логістичних ланцюгів, що є критично важливим у період воєнної агресії Росії проти України. З огляду на руйнування традиційних торговельних маршрутів та зростаючу залежність від морської

логістики, роль Південної Європи як транзитного і торговельного центру значно зросла.

По-третє, поглиблення економічних зв'язків із цими державами створює можливості для формування нових підходів до бюджетної політики України, зокрема у частині оптимізації видатків, підвищення стійкості до шоків, управління державним боргом, удосконалення податкової системи та розвитку системи середньострокового бюджетного планування.

Таким чином, аналіз зовнішньоекономічної взаємодії України з Іспанією, Португалією та Грецією має не лише описовий, але й стратегічний характер, оскільки дозволяє виокремити елементи їхнього досвіду, що можуть бути адаптовані в українській бюджетній політиці в процесі післявоєнного відновлення та подальшої інтеграції до ЄС.

Для оцінки реальної динаміки економічних зв'язків із зазначеними країнами розглянемо показники товарообігу України з Іспанією, Португалією та Грецією за 2019-2024 роки, що подані у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Динаміка товарної торгівлі України з Іспанією, Португалією та Грецією за 2019-2024 роки, у млн. дол.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт України до Іспанії	1 490	1 241	1 659	1 563	2 004	2 856
Імпорт України з Іспанії	830	722	958	690	875	840
Експорт України до Португалії	281	232	331	133	223	233
Імпорт України з Португалії	63	57	75	52	62	70
Експорт України до Греції	273	178	209	182	258	408
Імпорт України з Греції	309	315	495	756	1 374	2 067

Джерело: [37].

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що експорт України до Іспанії за досліджуваний період демонструє стійку позитивну динаміку: з 1 490 млн дол. у 2019 р. він зріс до 2 856 млн дол. у 2024 р., тобто майже удвічі. Ключовими драйверами цього зростання стали розширення поставок аграрної продукції, металургійних виробів та продуктів переробки,

що особливо актуалізувалося після блокування традиційних морських маршрутів у 2022 році.

Імпорт з Іспанії, навпаки, характеризується відносною стабільністю та помірною волатильністю: від 830 млн дол. у 2019 р. до 840 млн дол. у 2024 р. Незважаючи на спад у 2022 р. (690 млн дол.), спричинений війною та логістичними обмеженнями, імпорт швидко відновився. Це свідчить про стабільний попит в Україні на іспанські фармацевтичні товари, автомобільну продукцію, харчові продукти та промислове обладнання [38].

Отже, торгівля з Іспанією має збалансований характер та демонструє зростання українського експортного потенціалу.

Експорт України до Португалії зростав до 2021 р., проте у 2022 р. пережив різке падіння до 133 млн дол., що відображає дестабілізацію логістики та скорочення поставок металургійної продукції. Утім вже у 2023-2024 роках експорт повернувся до рівня 223-233 млн дол., що свідчить про адаптацію до нових умов та переорієнтацію торговельних потоків.

Імпорт із Португалії залишається відносно стабільним і низьким у структурі загального імпорту: 52-75 млн дол. у різні роки. Це пояснюється невеликим, але стійким ринком поставок текстильної продукції, напоїв, окремих промислових товарів. Структурний висновок: співпраця з Португалією є менш інтенсивною, але стійкою; характерною рисою є чутливість експорту до зовнішніх шоків та швидка відновлюваність [39].

Найбільш контрастною є динаміка торгівлі з Грецією. Експорт України до цієї країни зріс з 273 млн дол. у 2019 р. до 408 млн дол. у 2024 р., однак темпи його зростання помірні.

У той же час імпорт з Греції продемонстрував надзвичайно стрімке зростання: від 309 млн дол. у 2019 р. до 2 067 млн дол. у 2024 р., тобто майже у сім разів. Суттєвий стрибок імпорту у 2022-2024 роках пов'язаний з різким збільшенням закупівель нафтопродуктів, морського обладнання та хімічної продукції в умовах перебудови енергетичних та логістичних потоків через війну.

Це призвело до відчутного погіршення торговельного балансу України з Грецією та свідчить про зростання стратегічної значущості цієї країни як постачальника критично важливих ресурсів [40].

Структурний висновок: торгівля з Грецією набуває асиметричного характеру, що зумовлено структурними змінами в імпорті, пов'язаними з воєнними та енергетичними викликами.

Отже, результати проведеного аналізу свідчать про те, що Іспанія є найбільш стабільним і перспективним партнером України, демонструючи стійке зростання українського експорту. Португалія характеризується відносно невеликими обсягами торгівлі, але високою адаптивністю до зовнішніх шоків. Греція кардинально змінює структуру двосторонньої торгівлі, стаючи важливим постачальником енергетичних та промислових ресурсів.

Усі три країни демонструють зростання торговельно-економічної ролі в умовах війни, що підсилює значення Південної Європи для української економічної стійкості.

У сучасних умовах глобальної турбулентності та глибокої структурної трансформації української економіки приплив прямих іноземних інвестицій виступає одним із ключових чинників забезпечення макроекономічної стабільності, модернізації виробництва та інтеграції України у європейські та світові економічні простори. Значення ПІІ суттєво зростає в умовах війни, коли внутрішні джерела накопичення капіталу скорочуються, а потреби у фінансуванні критичної інфраструктури, оборонно-промислового комплексу, логістики та промислового відновлення – стрімко зростають.

Особлива увага приділяється інвестиціям із країн Європейського Союзу, які є основними стратегічними партнерами України. Серед них Іспанія, Португалія та Греція формують специфічний, хоча й не надто великий за обсягом, сегмент інвестиційних потоків, що має важливе значення у контексті євроінтеграційних процесів та диверсифікації джерел капіталу.

Важливість дослідження ПІІ саме з цих країн пояснюється кількома чинниками: Греція, як держава з розвиненим морським, логістичним і туристичним сектором, потенційно може відігравати ключову роль у відновленні української морської інфраструктури; Іспанія має потужні аграрні, енергетичні, автомобільні та фінансові корпорації, які можуть бути зацікавлені у входженні на український ринок після стабілізації безпекової ситуації; Португалія, попри невеликі обсяги інвестицій, є важливим партнером у сфері технологій, харчової промисловості та логістики.

Дослідження інвестиційних потоків у період 2021-2024 років дозволяє оцінити реакцію цих країн на воєнні ризики, інституційну якість українського середовища, а також визначити можливі напрями стимулювання інвестиційної співпраці у майбутньому, включно з використанням їхнього досвіду фіскальної політики та економічної модернізації.

Для детального розуміння стану та динаміки інвестиційної активності розглянемо дані таблиці 3.2, що відображають надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ), інструментів участі в капіталі (ІУК) та боргових інструментів (БІ) з Греції, Іспанії та Португалії в Україну у 2021-2024 роках.

Таблиця 3.2

Надходження прямих іноземних інвестицій в Україну, у млн. дол.

	2021			2022			2023			2024		
	ПІІ	ІУК	БІ	ПІІ	ІУК	БІ	ПІІ	ІУК	БІ	ПІІ	ІУК	БІ
Греція	3,6	3,8	-0,2	0,7	1,4	-0,8	2,1	1,7	0,3	-0,5	-0,4	-0,1
Іспанія	-63,7	2,7	-66,3	4,2	-13,1	17,3	27,8	9,7	18,1	33,1	10,2	22,9
Португалія	-	-	-	-1,9	0,3	-2,2	0,7	0,4	0,2	0,7	0,6	0,1

Джерело: [41].

Результати аналізу статистичних даних свідчать про те, що динаміка прямих іноземних інвестицій з Іспанії в Україну демонструє найвищу волатильність серед трьох досліджуваних країн, що відображає складний характер економічної взаємодії та зміну стратегій іспанських компаній на

українському ринку в умовах високої невизначеності. Негативні потоки у 2021 році (ПП -63,7 млн дол., боргові інструменти -66,3 млн дол.) вказують на масове згортання або внутрішню реорганізацію діяльності, пов'язану з переглядом ризик-профілю України, реструктуризацією боргових зобов'язань або консервативною реакцією на геополітичні загрози.

Після початку повномасштабної війни у 2022 році Іспанія демонструє покращення ключових інвестиційних показників: ПП в Україну зростають на 4,2 млн дол., и боргові інструменти переходять до позитивної зони (17,3 млн дол.), що може свідчити про підтримку вже наявних проєктів, розширення кредитного фінансування та залучення нових коротко- та середньострокових фінансових ресурсів. Хоча інструменти участі в капіталі залишаються за рік негативними (-13,1 млн дол.), що означає часткове виведення власного капіталу, загальна тенденція засвідчує зростання довіри навіть у кризових умовах.

У 2023-2024 роках спостерігається суттєве пожвавлення інвестиційної активності: ПП зростають на 27,8 млн дол. та 33,1 млн дол., інструменти участі в капіталі - на 9,7-10,2 млн дол., а боргові інструменти стабільно тримаються на високому рівні (18,1-22,9 млн дол.) на рік. Сукупність цих факторів указує на перехід до стійкого позитивного притоку, що є ознакою зміцнення взаємної довіри та потенціалу співпраці у повоєнному відновленні.

На відміну від Іспанії, Португалія демонструє значно скромніші обсяги інвестицій, що відповідає масштабам її економіки та обмеженій присутності португальських компаній в Україні. Відсутність інвестиційних потоків у 2021 році фактично засвідчує нульову активність. Починаючи з 2022 року, проявляються помірні, але позитивні тенденції: хоча ПП у 2022 році мають від'ємне значення (-1,9 млн дол.), уже у 2023-2024 роках потоки стабілізуються на рівні 0,7 млн дол., що свідчить про обережне повернення інтересу попри високі воєнні ризики.

Позитивна динаміка характерна й для інструментів участі в капіталі (0,3-0,6 млн дол.) та часткова нормалізація боргових операцій після суттєвого

падіння у 2022 році. Хоча загальні обсяги залишаються невеликими, факт їхнього зростання свідчить про формування передумов для розширення інвестиційної присутності Португалії в Україні в середньостроковій перспективі.

Окремої уваги потребує аналіз інвестиційних потоків з Греції, які за своїми характеристиками істотно відрізняються від динаміки двох інших країн. У 2021 році чисті ПП становили 3,6 млн дол., що включали позитивні надходження за інструментами участі в капіталі (3,8 млн дол.), тоді як боргові інструменти були незначно від’ємними (-0,2 млн дол.), що свідчить про загалом стабільну, проте неінтенсивну інвестиційну взаємодію.

У 2022 році, на тлі початку повномасштабної війни, інвестиційні потоки різко скорочуються: ПП - лише 0,7 млн дол., тоді як боргові інструменти погіршуються до -0,8 млн дол., що може відображати виведення кредитних ресурсів, призупинення фінансування та реструктуризацію наявних боргових операцій.

Водночас інструменти участі в капіталі залишаються позитивними (1,4 млн дол.), що засвідчує підтримку окремих проєктів у капіталі. У 2023 році інвестиційна активність дещо відновлюється: ПП зростають на 2,1 млн дол., інструменти участі в капіталі - на 1,7 млн дол., а боргові інструменти переходять до слабко позитивних значень (0,3 млн дол.), що може свідчити про відновлення довіри окремих інвесторів в умовах стабілізації фінансових очікувань.

Утім у 2024 році відбувається погіршення: ПП за рік стають від’ємними (-0,5 млн дол.), інструменти участі в капіталі скорочуються (-0,4 млн дол.), а боргові інструменти знову знижуються до -0,1 млн дол. Це вказує на зростання обережності грецьких інвесторів, які значною мірою орієнтовані на сфери, чутливі до ризиків воєнного часу – морську логістику, транспорт, енергетику. Фактична волатильність інвестицій із Греції пояснюється її секторальною спеціалізацією та високою залежністю від стабільності

транспортних коридорів, що у випадку України безпосередньо порушувалися через війну.

Узагальнюючи, Іспанія є найбільш перспективним інвестиційним партнером серед трьох країн, демонструючи перехід до стійкого позитивного інвестиційного тренду після 2022 року; Греція – партнер із нестабільною, але потенційно значущою для інфраструктурних і морських проєктів присутністю; Португалія – невеликий, але стійкий інвестор, який поступово нарощує інтерес.

Усі три країни чітко демонструють чутливість до воєнних ризиків: 2022 рік позначився впливами капіталу або різким скороченням активності, тоді як у 2023-2024 роках простежується повернення інвестицій і поступове зміцнення економічної взаємодії з Україною.

Проведений аналіз товарної торгівлі та інвестиційних потоків між Україною та країнами Південної Європи показує, що економічна взаємодія з Іспанією, Португалією та Грецією має не лише прикладне значення для поточних зовнішньоекономічних зв'язків, але й формує важливе підґрунтя для запозичення їхніх фіскальних підходів у національну політику. Враховуючи відмінності у масштабах економіки, структурі бюджетних систем та досвіді проходження кризових явищ, ці країни демонструють моделі, які можуть бути адаптовані в Україні у період повоєнного відновлення, макрофінансової стабілізації та підготовки до вступу в ЄС. Саме тому логічним продовженням є визначення основних напрямів використання їхнього досвіду у трансформації бюджетної політики України.

Так, досвід Іспанії, Португалії та Греції має безпосередню прикладну цінність для України, оскільки всі три країни проходили через глибокі боргові кризи, потребу жорсткої бюджетної консолідації, підвищення прозорості публічних фінансів та адаптацію до реформованих фіскальних правил ЄС. Їхні моделі подолання нестабільності можуть слугувати орієнтирами для реформування української бюджетної архітектури.

По-перше, цінним для України є досвід Іспанії у впровадженні середньострокових фінансових рамок, які поєднують гнучкість та дисципліну. Іспанська модель дозволяє формувати реалістичні бюджетні траєкторії на 3-4 роки наперед, враховуючи циклічні коливання, динаміку боргу та потребу у пріоритетних інвестиціях. Для України перехід до повністю функціональної середньострокової бюджетної системи є критично важливим у період значних воєнних видатків, коли необхідно планувати стійкі траєкторії дефіциту, боргу та фінансування відновлення.

По-друге, Португалія демонструє успішний приклад стратегічної бюджетної консолідації без підризу економічного зростання. Її досвід свідчить, що якісні інституції, цифровізація податкової системи та ефективна боротьба з тіньовою економікою дають змогу нарощувати доходи бюджету без надмірного збільшення податкового навантаження. Україна може адаптувати такі підходи у період відновлення, особливо у сферах адміністрування ПДВ, акцизів, оподаткування малого бізнесу та контролю за трансфертним ціноутворенням.

По-третє, Греція пропонує важливі уроки щодо управління державним боргом та взаємодії з міжнародними кредиторами. Після кризи 2009-2015 років Греція вибудувала комплексну систему довгострокового управління борговими зобов'язаннями, включно з реструктуризацією, подовженням строків погашення, диверсифікацією джерел фінансування та покращенням прогнозування бюджетних ризиків. Україна, яка вже сьогодні стикається зі зростанням частки боргу та майбутніми потребами у реструктуризації, може використати цей досвід для формування стійкої боргової стратегії у післявоєнний період.

По-четверте, спільний досвід цих країн свідчить про важливість зміцнення інституцій фінансової відповідальності, зокрема незалежних фінансових рад, які забезпечують експертний аудит бюджетних рішень, моніторинг дотримання фінансових правил та оцінку довгострокових ризиків. Створення в Україні повноцінно функціонуючої фінансової ради

підвищить довіру міжнародних партнерів та мінімізує політичні цикли у бюджетному процесі.

По-п'яте, Іспанія, Португалія та Греція успішно використовували державні інвестиції як інструмент структурного оновлення економіки, орієнтуючись на транспортну, енергетичну, соціальну та цифрову інфраструктуру. Для України цей напрям є стратегічним, оскільки саме інвестиції формують основу для економічного відновлення, стимулюють зайнятість та підвищують податкові надходження у майбутньому. Використання досвіду цих країн дозволить оптимально поєднати бюджетні інвестиції з коштами міжнародних фінансових організацій та приватним капіталом.

По-шосте, надзвичайно цінним є досвід реагування цих держав на шоки, зокрема на енергетичну кризу 2021-2023 років., що має прямі паралелі з українськими реаліями. Запровадження енергетичних субсидій, таргетованих програм підтримки домогосподарств, компенсацій для бізнесу та механізмів швидкого бюджетного коригування може стати моделлю для підвищення стійкості української системи публічних фінансів.

Таким чином, адаптація фіскального досвіду Іспанії, Португалії та Греції відкриває широкі можливості для формування в Україні стійкої, проінвестиційної та інтегрованої у європейський контекст бюджетної політики, здатної забезпечити повоєнне відновлення, макроекономічну стабільність і поступ до членства в ЄС. Застосування цих моделей дає змогу не лише зміцнити поточну бюджетну систему, але й сформувати довгостроковий фундамент для модернізації державних фінансів.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній магістерській роботі всебічно досліджено механізми формування, реалізації та дана оцінка ефективності бюджетної політики Іспанії, Португалії та Греції у контексті європейської інтеграції. Бюджетна політика є одним із ключових інструментів державного регулювання економіки, а її якість і спрямованість визначають здатність держави забезпечувати макроекономічну стабільність, соціальний добробут і стійке економічне зростання. Аналіз показав, що бюджетні процеси Іспанії, Португалії та Греції мають як спільні риси, що впливають із загальноєвропейського регулювання, так і специфічні особливості, зумовлені історичними, економічними, соціальними та інституційними чинниками цих країн.

Перший розділ роботи присвячено теоретичним засадам бюджетної політики, де було визначено сутність, функції та основні принципи бюджетного регулювання у контексті європейської інтеграції. Бюджетна політика розглядається як система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на формування та використання державних фінансових ресурсів із метою реалізації стратегічних соціально-економічних цілей. В роботі було обгрунтовано, що сучасна бюджетна політика повинна бути не лише інструментом макроекономічної стабілізації, а й елементом сталого розвитку, здатним адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Важливою теоретичною складовою є розуміння нетліїйних ефектів фіскальної політики, зокрема того, що вплив бюджетних інструментів на економіку не завжди є прямолінійним і залежить від структури витрат, податкової бази та загальної економічної ситуації.

Друге, не менш важливе завдання дослідження – вивчення нормативно-правового регулювання бюджетної політики на рівні Європейського Союзу. У розділі 2.1 розкрито правову архітектуру, яка визначає рамки бюджетної дисципліни для держав-членів ЄС. Основою фіскальної координації

виступають положення Договору про функціонування ЄС, а також система нормативних актів, серед яких ключову роль відіграє Пакт стабільності та зростання та його сучасні модифікації. Було з'ясовано, що нормативно-правові зміни останніх років спрямовані на поєднання жорстких фіскальних вимог із гнучкістю, що дозволяє державам-членам реалізовувати адекватні бюджетні стратегії, зважаючи на їхні економічні пріоритети та циклічні коливання. Зокрема, введення середньострокових фіскально-структурних планів і диференційованих механізмів нагляду дозволяє краще балансувати між фіскальною дисципліною та стимулюванням економічного зростання.

Підрозділ 2.2 присвячено емпіричному аналізу структури доходів та видатків бюджетів Іспанії, Португалії та Греції. Дослідження показало, що незважаючи на спільне регулювання з боку ЄС, бюджетні структури цих країн мають певні відмінності, обумовлені національними особливостями економіки та пріоритетами соціальної політики. Так, в Іспанії висока частка соціальних витрат у загальному бюджеті відображає стратегічну спрямованість на підтримку добробуту населення та забезпечення систем соціального захисту. Португалія демонструє подібну орієнтацію, але з відносно більшою увагою до стабілізації бюджетного дефіциту, що є наслідком її історичного досвіду боргових криз. Греція, у свою чергу, показує значну частку витрат, спрямованих на обслуговування боргу, що суттєво обмежує її фіскальну гнучкість. Аналіз доходної частини бюджетів показав, що податкові надходження відіграють вирішальну роль у всіх трьох країнах, але структура податкової бази різниться.

Розділ 2.3 поглибив дослідження показників бюджетного дефіциту та державного боргу. У роботі встановлено, що після глобальної фінансової кризи та у постпандемічний період усі три країни стикалися з високими рівнями дефіциту, що вимагало застосування жорстких фіскальних заходів та програм консолідації.

Найбільш критична ситуація з боргом була в Греції, де рівень державного боргу значно перевищував рекомендації Пакту стабільності та

зростання, що призвело до значних соціально-економічних витрат під час його реструктуризації. Іспанія і Португалія також стикалися з високими показниками боргу, але їхні фінансові траєкторії в післякризовий період свідчать про поступове зниження дефіциту та стабілізацію боргового навантаження.

У роботі на основі статистичного аналізу зроблено висновок про тісний взаємозв'язок між структурою доходів і видатків, рівнем бюджетного дефіциту та здатністю держави забезпечувати економічну стабільність.

На основі проведеного аналізу можна сформулювати кілька загальних висновків, які мають як теоретичне, так і практичне значення.

1. Бюджетна політика як інтеграційний інструмент – бюджетні механізми ЄС створюють базові умови для координації фінансової політики держав-членів, водночас залишаючи простір для національних стратегій, що враховують специфіку економічного розвитку кожної країни.

2. Гнучкість та адаптивність фінансових правил – сучасні зміни в регулюванні ЄС свідчать про прагнення до гармонізації фінансової дисципліни з механізмами гнучкого реагування на економічні шоки, що особливо важливо в умовах глобальних нестабільностей.

3. Структурні відмінності бюджетів – національні політики доходів та витрат мають значний вплив на здатність держав адаптуватися до змін економічного середовища, що вимагає комплексних підходів до їхнього удосконалення.

4. Фінансова стійкість та ризики боргу – високі показники дефіциту й боргу виступають серйозними викликами для макроекономічної стабільності. Підвищення ефективності бюджетного планування та моніторингу є критично важливим для забезпечення сталого розвитку.

5. Потреба в подальшому реформуванні – як на рівні ЄС, так і на національному рівні існує потреба у вдосконаленні бюджетних інструментів, зокрема шляхом інтеграції сучасних підходів до оцінки ризиків,

впровадження стратегій середньострокового планування та розвитку інституцій, здатних оперативно реагувати на економічні виклики.

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про те, що бюджетна політика Іспанії, Португалії та Греції в умовах європейської інтеграції має значний потенціал для сприяння сталому економічному розвитку за умови реалізації зважених фіскальних стратегій та адаптації регуляторної бази до вимог часу. Дослідження підкреслює необхідність подальшої координації між національними урядами та інституціями ЄС із метою підвищення ефективності бюджетних практик та забезпечення соціально-економічної стабільності у довгостроковому періоді.

Україні доцільно продовжувати удосконалення середньострокового бюджетного планування, яке дозволяє поєднувати поточні потреби з довгостроковими цілями та створює передумови для стабільнішого прогнозування доходів і видатків. Цей підхід впливає з аналізу досвіду Іспанії, Португалії та Греції, де середньострокове планування сприяє кращій координації бюджетних пріоритетів і фінансових можливостей. Важливо також посилювати податкову базу та адміністрування зборів, зокрема шляхом розширення податкової бази й ефективнішого адміністрування ключових податків, що сприятиме зменшенню залежності бюджету України від зовнішньої фінансової допомоги, як це частково засвідчили приклади досліджених європейських країн.

Оптимізація державних витрат має проходити з акцентом на оцінці результативності бюджетних програм, де соціально значущі видатки гармонійно поєднуватимуться з інвестиціями в економічне відновлення та розвиток. Аналіз бюджетної політики Іспанії, Португалії та Греції показує важливість чіткого розподілу ресурсів між соціальними потребами й інвестиційними проектами для забезпечення економічного зростання. Поряд із цим слід приділяти увагу підвищенню прозорості публічних фінансів та зміцненню систем внутрішнього і зовнішнього контролю за виконанням

бюджету, що сприятиме підвищенню довіри громадськості і міжнародних партнерів, як це демонструє європейська практика.

Баланс між соціальними витратами та підтримкою економічної активності має бути знайдений через стимулювання малого та середнього бізнесу, розвиток інноваційних галузей та підтримку ключових секторів економіки. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями й адаптація українського законодавства до європейських стандартів бюджетної політики не лише сприятимуть отриманню необхідної підтримки, але й створять сприятливі умови для довгострокового економічного розвитку та інтеграції до європейських економічних структур.

Ці рекомендації побудовані на порівняльному аналізі бюджетних стратегій та фінансових результатів країн-членів ЄС, що дозволяє Україні використати найкращі практики в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Krajewska, Anna (2014): Fiscal policy in the EU countries most affected by the crisis: Greece, Ireland, Portugal, and Spain, *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, ISSN 2082-6737, De Gruyter, Warsaw, Vol. 17, Iss. 3, pp. 5-27. DOI: <https://doi.org/10.2478/cer-2014-0020>
2. Ana Herrero-Alcalde, Javier Martín-Román, José Manuel Tránchez-Martín, Ignacio Moral-Arce, Fiscal rules to the test: The impact of the Spanish expenditure rule, *European Journal of Political Economy*, Volume 81, 2024, 102501, ISSN 0176-2680. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2024.102501>.
3. Bajo-Rubio, O., Gómez-Plana, A.G. Austerity and asymmetries in the fiscal policies of the Eurozone: the case of Southern Europe. *Int Econ Econ Policy* 22, 33 (2025). DOI: <https://doi.org/10.1007/s10368-025-00658-8>
4. Ішков, П. (2025). Бюджетна політика ЄС: відповіді на кризи та виклики. *Економіка та суспільство*, (71). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-70>
5. Simona Laura Dragos, Eugenia Ramona Mara, Codruta Mare, Simona Munteanu, Non-linear effects of fiscal policy in European welfare states, *Economic Analysis and Policy*, Volume 88, 2025, Pages 557-586, ISSN 0313-5926. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eap.2025.09.024>.
6. Москвичова В. О. Бюджетна політика ЄС як інструмент глобальної підтримки України [Electronic resource] / Москвичова Вікторія Олегівна, Славкова Алла Аркадіївна // Problems of the development of science and the view of society : abstracts of XI international scientific and practical conference, Graz, Austria, March 21–24, 2023 / [ed. board: Pluzhnik Elena et al.]. – Electronic text data. – Graz, 2023. – P. 74–77. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/2ab14521-788f-4bae-9bea-d0641216ad12> (дата звернення 1.09.2025).
7. Європейська комісія. Stability and Growth Pact / Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Європейський Союз. URL: <https://economy->

finance.ec.europa.eu/economic-governance-framework/stability-and-growth-pact_en (дата звернення 1.09.2025).

8. Séverine Menguy, Reform of the Stability and Growth Pact: Which changes for the governments? Journal of Government and Economics, Volume 15, 2024, 100120, ISSN 2667-3193. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jge.2024.100120>.
9. Janeba E., Larch M. The European Union's new fiscal rules: A fine line between brilliant masterpiece and another chapter of déjà vu / VoxEU Column. CEPR. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/european-unions-new-fiscal-rules-fine-line-between-brilliant-masterpiece-and-another> (дата звернення 1.09.2025).
10. Indicators of Greece. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/greece/indicators> (дата звернення 11.09.2025).
11. Spain Indicators. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/spain/indicators> (дата звернення 11.09.2025).
12. Portugal Indicators. Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/portugal/indicators> (дата звернення 11.09.2025).
13. Greece. Revenue, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGR_G01_GDP_PT@FM/GRC (дата звернення 12.09.2025).
14. Greece. Expenditure, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/G_X_G01_GDP_PT@FM/GRC (дата звернення 12.09.2025).
15. Spain. Revenue, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGR_G01_GDP_PT@FM/ESP (дата звернення 12.09.2025).
16. Spain. Expenditure, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/G_X_G01_GDP_PT@FM/ESP (дата звернення 12.09.2025).
17. Portugal. Revenue, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGR_G01_GDP_PT@FM/PRT?zoom=PRT&highlight=PRT (дата звернення 24.09.2025).

18. Portugal. Expenditure, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/G_X_G01_GDP_PT@FM/PRT (дата звернення 24.09.2025).
19. Spain. General government net lending/borrowing, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXCNL_NGDP@WEO/ESP?zoom=ESP&highlight=ESP (дата звернення 24.09.2025).
20. Spain. Primary net lending/borrowing, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXONLB_G01_GDP_PT@FM/ESP?zoom=ESP&highlight=ESP (дата звернення 24.09.2025).
21. Greece. General government net lending/borrowing, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXCNL_NGDP@WEO/GRC?zoom=GRC&highlight=GRC (дата звернення 24.09.2025).
22. Greece. Primary net lending/borrowing, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXONLB_G01_GDP_PT@FM/GRC?zoom=GRC&highlight=GRC (дата звернення 24.09.2025).
23. Greece. Gross debt position, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/G_XWDG_G01_GDP_PT@FM/GRC (дата звернення 27.09.2025).
24. Spain. Gross debt position, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/ESP (дата звернення 27.09.2025).
25. Portugal. General government net lending/borrowing, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXCNL_NGDP@WEO/PRT?zoom=PRT&highlight=PRT (дата звернення 27.09.2025).
26. Portugal. Primary net lending/borrowing, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL:

- https://www.imf.org/external/datamapper/GGXONLB_G01_GDP_PT@FM//POL (дата звернення 27.09.2025).
27. Portugal. Gross debt position, % of GDP. IMF Datasets – 2025. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/PRT (дата звернення 30.09.2025).
28. OECD. 2023. The Intergovernmental Fiscal Outlook and the Implications of Russia's War Against Ukraine, High Energy Prices and Inflation. Paris: OECD. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/01/the-intergovernmental-fiscal-outlook-and-the-implications-of-russia-s-war-against-ukraine-high-energy-prices-and-inflation_300094de/3623ab61-en.pdf. (дата звернення 30.09.2025).
29. European Commission. 2023. Energy Emergency Interventions and Fiscal Impacts in the EU. Brussels: European Commission. URL: https://energy.ec.europa.eu/system/files/2023-05/energy_interventions_assessment.pdf. (дата звернення 30.09.2025).
30. OECD. 2023. Inflation, Fiscal Pressure and Budgetary Responses in OECD and EU Countries. Paris: OECD. URL: <https://www.oecd.org/economy/outlook>. (дата звернення 30.09.2025).
31. IMF. 2023. World Economic Outlook: Inflation Shock and Policy Responses. Washington, DC: International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>. (дата звернення 30.09.2025).
32. European Parliament Research Service. 2025. EU Member States' Defence Budgets. Brussels: EPRS. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2025/772846/EPRS_AT_A\(2025\)772846_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2025/772846/EPRS_AT_A(2025)772846_EN.pdf). (дата звернення 30.09.2025).
33. NATO. 2024. Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2024). Brussels: North Atlantic Treaty Organization. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm. (дата звернення 30.09.2025).

34. European Investment Bank. 2022. How Bad Is the Ukraine War for the European Recovery? Luxembourg: EIB. URL: https://www.eib.org/attachments/publications/how_bad_is_the_ukraine_war_for_the_european_recovery_en.pdf. (дата звернення 30.09.2025).
35. European Commission. 2023. Temporary Protection for People Fleeing Ukraine – Fiscal Impacts. Brussels: European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/home-affairs> (дата звернення 30.09.2025).
36. OECD. 2023. The European Union and the Ukrainian Refugee Crisis: Economic and Fiscal Implications. Paris: OECD. URL: <https://www.oecd.org/ukraine>. (дата звернення 30.09.2025).
37. Зовнішня торгівля. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 22.10.2025).
38. Торговельно-економічні відносини між Україною та Іспанією // Офіційний сайт Посольства в Королівстві Іспанія. URL: <https://spain.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/170-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-ispanijeju> (дата звернення 22.10.2025).
39. Торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво між Україною та Португалією // Офіційний сайт Посольства України в Португалії. URL: <https://portugal.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo> (дата звернення 22.10.2025).
40. Торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво між Україною та Грецією // Офіційний сайт Посольства України в Греції. URL: <https://greece.mfa.gov.ua/> (дата звернення 22.10.2025).
41. Прямі іноземні інвестиції в Україну. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/FDI_Lf_u.xlsx (дата звернення 22.10.2025).